

UDK: 94(497.6 Tuzla) “1990/1992”
323(497.6 Tuzla) “1990/1992”
Reagiranje

ZATOČENICI VREMENA – KOMENTAR UZ RAD EDINA OMERČIĆA “Bosna i Hercegovina u političkoj projekciji intelektualnih krugova (1992-1995)”

Adnan Jahić

Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet, Tuzla, Bosna i Hercegovina

U ovom komentaru autor donosi nekoliko napomena o atmosferi koja je vladala u Tuzli uoči i tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu i daje neka pojašnjenja koja bi mogla biti u funkciji boljeg razumijevanja konteksta i pozadine određenih zbivanja, izjava i stavova koji su obilježili društveno-politički život Tuzle u prvoj polovini devedesetih godina prošlog stoljeća.

Ključne riječi: Tuzla, Jugoslavija, JNA, reformisti, SDP, Udruženje bosanskomuslimanskih intelektualaca Tuzle (UBMIT), rat, društvo, politika.

U *Historijskim traganjima* br. 13/2014. objavljen je rad kolege Edina Omerčića pod nazivom “Bosna i Hercegovina u političkoj projekciji intelektualnih krugova (1992-1995)”. U radu je autor donio, pored ostalog, i osvrt na neka društvena i intelektualna kretanja u Tuzli 1992-1993. godine, a u kontekstu pogleda na ratna zbivanja i perspektivu Bosne i Hercegovine u dotičnom vremenu. Nemam običaj reagirati na tuđe navode i ocjene, uvažavajući prava svakog autora na vlastitu rekonstrukciju i gledišta o tretiranim historijskim

fenomenima. Međutim, s obzirom da je u posljednje vrijeme primjetno zanimanje akademskih krugova i autora različitih profila za društveno-politička kretanja u vremenu agresije na Bosnu i Hercegovinu, smatrao sam važnim iznijeti nekoliko napomena o atmosferi koja je vladala u Tuzli uoči i tokom ratnih godina i dati neka pojašnjenja koja bi mogla biti u funkciji boljeg razumijevanja konteksta i pozadine određenih zbivanja, stavova i izjava, naročito ako se ima u vidu da u Omerčićevom radu nisu tretirani postupci i gledišta vladajućih tuzlanskih krugova i, općenito, društveno-političke prilike koje su prethodile pojavi Udruženja bosanskomuslimanskih intelektualaca Tuzle (UBMIT) potkraj 1992. godine.

Smatram važnim započeti sa vlastitim refleksijama o nekim aspektima historijskog naslijeđa i realnosti društvenog života. U novijoj historiji Bosne i Hercegovine Tuzla je, politički i psihosocijalno gledano, bila prilično specifična sredina. Kao središte regije koja graniči sa Srbijom i Hrvatskom, s baznom industrijom i snažnom radničkom tradicijom, Tuzla je od konca Drugog svjetskog rata imala još jedno obilježje – temeljito čišćenje od ostataka predratnog građanskog društva i nametanje obrasca mišljenja koji je, u novim naraštajima, zatirao sve elemente regeneracije nacionalne svijesti na tradicionalnim osnovama. U Tuzli je neposredno nakon 1945. godine, prema nekim savremeniciima, strah tako duboko prodirao u kosti običnih građana da je “i sam usputni pogled na crkvu i džamiju bio sumnjiv”, a ljudi su se “u krevetu propitivali nisu li, nesretnom nepažnjom, nešto rekli što bi ih moglo koštati slobode ili radnog statusa”. Individualna zapažanja, premda ograničena subjektivnošću ličnog iskustva, nisu zanemarljiva u rasvjetljavanju društvenih prilika minulog vremena. Velike većine mojih profesora svih nacionalnosti se sjećam po dobroti i znanju koje su prenosili na nas mlade. No, u tuzlanskoj gimnaziji, koju sam pohađao od 1982. do 1986. godine, svega dva do tri profesora koja su mi predavala su bili Muslimani. Istovremeno su najčešće upravo obrazovaniji Muslimani, na funkcijama u administraciji, zdravstvu, školstvu, pravosuđu, slično kao i u vremenu Kraljevine Jugoslavije, nerijetko iznosili poruge te otvoreno kudili i nipodaštavali bosanskomuslimansku tradiciju a pasionirano branili i hvalili naslijeđe, prošlost i simbole drugih jugoslavenskih naroda. Postojao je, nema sumnje, u generacijama urbanih Muslimana koje su se školovale i rasle u socijalizmu svojevrtni kompleks u doživljaju vlastitog porijekla i identiteta, dakako toga je bilo posvuda u Bosni i Hercegovini. No, ja sam tu činjenicu svojim očima i mladalačkim iskustvom, kao dijete koje

je učeno da svoje duhovne vrijednosti čuva u sebi – premda do punoljetstva nisam ni znao da sam unuk “narodnog neprijatelja” i sin mladomuslimana – najizravnije osjećao i posmatrao oko mene, tokom školovanja, među vršnjacima, u različitim prilikama. Stariji ljudi, koji su formirani u tradicionalnim izrazima bosanskomuslimanske kulture i duhovnosti, uglavnom su smatrali nespojivim odgajanje svog potomstva u vjerskim zasadama sa duhom i vrijednostima nove društvene zbilje, uključujući pripadnike predratne uleme i svršeničke nekadašnjih medresa. U pozadini su često bili pretrpljeni strahovi i bojazan da bi im djeca mogla “zaostajati” te imati “problema” u odnosima sa “drugima”, u školama, fakultetima, na radnom mjestu i drugim vidovima društvene interakcije. Ove navedene refleksije, dakako, ne mogu relativizirati i zasjeniti ukorijenjene vrijednosti komšiluka, razumijevanja, tolerancije i otvorenosti svojstvene društvenom biću grada u kojem sam rastao.

Izbore za Skupštinu Općine Tuzla 1990. godine dobili su, očekivano, reformisti Ante Markovića i lijevi blok okupljen oko Socijalističke demokratske partije (SDP), bezmalo dvotrećinskom većinom u odnosu na slabašne nacionalne stranke. Ova činjenica, u kontrastu s većinskim trijumfom nacionalnih stranaka u Bosni i Hercegovini, koje su ubrzo po formiranju vlasti počele demonstrirati nepremostive razlike u pogledima na kapitalna pitanja političke stvarnosti Jugoslavije, u političko-ideološkom diskursu nove vladajuće tuzlanske političke elite i njoj naklonjene javnosti postala je polazna tačka frontalne kampanje protiv svega što je dolazilo iz vladajućeg tabora na republičkoj razini, neovisno o karakteru politika njegovih sastavnica, što je zamagljivalo poglede Tuzlaka na ono što se dešavalo u Bosni i Hercegovini, a u velikoj mjeri i na razini Jugoslavije. Ako se pogleda karakter komentara u napisima utjecajnog *Fronta slobode*, u mjesecima raspada SFRJ, jasno se može vidjeti u kojem pravcu je oblikovano tuzlansko javno mnijenje dok su se Slovenija i Hrvatska suprotstavljale Miloševićevom hegemonizmu, a bosanskohercegovačka republička vlast vodila borbu za ustavna prava i opstanak Bosne i Hercegovine kao države. Politički akteri jugoslavenske krize su sagledavani kao razbijači Jugoslavije, s manjom ili većom odgovornošću za njeno razbijanje, a Jugoslavenska narodna armija (JNA) kao jedini mogući zaštitnik i garant njenog opstanka i mirne transformacije u modernu državnu zajednicu. Ove činjenice ne navodim kao podlogu bile čije kompromitacije, respektirajući, dakako, društvenopolitičke specifičnosti Tuzle i legitimnost evolucije u stajalištima, ali su one važne kao ilustracija ukorijenjenog modela razmišljanja, naročito svojstvenog

tuzlanskom SDP-u, koji je odbijao mogućnost degeneracije jugoslavenskog državno-političkog sistema i njegovih institucija te njihove razgradnje u korist srpskih velikodržavnih stremljenja. Krivica za krizu je pripisivana uglavnom “nacionalistima” svih profila, što je diskvalificiralo i one među njima s kojim će tuzlanska politička elita, nakon 4. aprila 1992. godine, biti na istoj strani borbe za očuvanje bosanskohercegovačke državnosti i nezavisnosti.

U vremenu raspada Jugoslavije pozicija vladajuće tuzlanske političke koalicije je bila utoliko problematična i kontroverzna što je ona ostavljala dojam o skoro autonomnom subjektu državno-političkog života Bosne i Hercegovine, izjavama i stavovima koji nisu uvijek podrazumijevali безусловnu lojalnost i podložnost nadređenim legalnim republičkim tijelima na čelu sa Izetbegovićem i ostalim “nacionalistima”. Ova “autonomnost” se približila vaninstitucionalnom djelovanju kada je tuzlanski SDP sredinom februara 1992. inicirao da se građanima Tuzle pruži mogućnost izjašnjavanja jesu li za suverenu, samostalnu i nedjeljivu Bosnu i Hercegovinu “ravnopravnu s drugim republikama u budućem dogovoru o jugoslovenskoj zajednici u avnojevskim granicama”. Projugoslavenski elementi su podržali ovu inicijativu, ali su je većinski reformisti na čelu sa Zvonimirom Orošom definitivno odbili, čime je odbačen koncept kojeg je tuzlanska SDA nazvala pokušajem davanja legitimiteta pripajanju Tuzle “Srboslaviji” i data podrška legalnom republičkom vrhu Bosne i Hercegovine. Pozitivan ishod referenduma i prijeteća ratna oluja ujedinili su vlast i narod Tuzle u neupitnom bosanskom patriotskom konsenzusu, rezultirajući znalačkim i, u datim okolnostima, jedinim svrsishodnim konceptom odbrane grada i općine, što je imalo dalekosežne pozitivne posljedice po odbranu tuzlanske regije i Bosne i Hercegovine u cjelini. Međutim, u vladajućim tuzlanskim krugovima i njima naklonjenim medijima je zadržana izražena odbojnost prema svemu što se i dalje supsumiralo pod inkriminirani pojam “nacionalne stranke”, nasuprot čega je glorificirana tuzlanska “građanska opcija”, koja najčešće nije poimana tek kao sinonim za izgradnju demokratskog sistema građanske i pravne jednakosti, već kao modus društvene svijesti i odnosa u kojim bi nastavili egzistirati obrasci mišljenja i djelovanja svojstveni bivšem poretku, transformirani sada u novu vrijednosnu paradigmu u funkciji legitimacije tuzlanskih vladajućih krugova i njihove društvene baze u novom državno-političkom kontekstu.

Ozbiljan izazov ovakvim trendovima u Tuzli došao je s kraja 1992. godine, kada, potaknuto okupljanjem muslimanske inteligencije u Sarajevu, biva or-

ganizirano Udruženje bosanskomuslimanskih intelektualaca Tuzle (UBMIT), oko kojeg se okuplja zamašan dio akademske inteligencije, privrednih krugova, vjerske elite i nešto mlađih intelektualnih snaga. Jezgro UBMIT-a činili su: dr. Izudin Kapetanović, dr. Sadik Latifagić, Ibrahim Morankić, Zehra Dropić, Mirza Jusufović, Hasan ef. Spahić, Vehbija Fazlić, dr. Enver Halilović, Nedim Nuhić, Adnan Jahić i drugi. Paralelno s ovim procesom događa se sve masovnije proširenje članstva Stranke demokratske akcije, u koju ulaze pripadnici tuzlanske akademske, privredne i poslovne elite, vrlo često ljudi čije je pristupanje SDA u ranijim mjesecima bilo potpuno nezamislivo, uključujući pojedine istaknute reformiste i esdepeovce čija je promjena stranačkog statusa šokirala vladajuću tuzlansku garnituru. Početkom septembra 1992. godine izašao je prvi broj lista *Zmaj od Bosne*, iza kojeg su stale “muslimanske institucije Tuzle”, pod uredništvom Rifeta Haskovića. To je činilo institucionalnu podlogu svojevrsne “muslimanske renesanse”, čija je intelektualno-društvena lozinka bila “jačanje muslimanske samosvijesti”, a čemu su UBMIT, *Zmaj od Bosne*, Islamska zajednica, Merhamet i druge ustanove trebale dati odgovorajući obol.

Zmaj od Bosne je, bez sumnje, bio desno krilo te šarolike i raznorodnim motivima potaknute koncentracije snaga koje su se okupile pod muslimanskim nacionalnim predznakom, ponajprije zbog činjenice da su ga svojim perom oblikovali uglavnom mlađi ljudi, bez osobitog sluha za taktiziranje i refleksiju o svojim napisima, a s jakim nagonom da budu u pročelju društvene bujice koja je trebala srušiti zidove muslimanskih kolektivnih samouvida – zidove za koje se isticalo da su podizani svojevrsnom samokontrolom generacija Muslimana odgajanih u duhu vladajuće ideologije bratstva i jedinstva, koja je sada, u interpretacijama i vrijednosnim sudovima novonastajuće elite, pojednostavljeno poimana kao odbacivanje i nipodaštavanje bitnih obilježja vlastitog identiteta. *Zmaj od Bosne* je bio informativno, ali i propagandno glasilo, i njegov glavni zadatak je bio poduprijeti nacionalnu homogenizaciju Muslimana (Bošnjaka), kojim se poručivalo da se ne stide svog imena i identiteta, svoje prošlosti i simbola. Otvoreni tekstovi, čiji redovi su izražavali pismenost i ambicije, ali i emocije i frustracije autora, u nenormalnom vremenu progona i zatiranja, kada se nije moglo ni naslutiti kako će se raspetljati bosanski čvor i šta će biti sa bošnjačkog naroda, nailazili su na prilično pozitivan prijem kod šire bošnjačke čitalačke publike tuzlanske regije, intelektualaca, vojske i dijela građanstva. Ta publika je uglavnom prelazila preko stranačko-političkih i

ideoloških zastranjivanja te komentara s ponekad nedvojbenom nacionalističkom i šovinističkom notom, a u prvi plan stavljala njihovu glavnu zadaću prodiranja do svijesti naroda koji se napadno pozivao na otrežnjenje i samouvid. List se rasturao bez poteškoća, svuda gdje je dopirao, izazivajući, istovremeno, očekivano nezadovoljstvo i osude od strane lokalne tuzlanske vlasti, kojoj je prijeto rastakanje njene stranačko-kadrovske i ideološke osnove.

Teško je ostati distanciran i objektivan u sagledavanju vremena i zbivanja u kojim si i sam učestvovao. Ja sam bio član redakcije lista i stalni autor političkih tekstova, zajedno sa Vedadom Spahićem, sadašnjim vanrednim profesorom na Odsjeku za bosanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Tuzli, rahmetli Nisvetom Džankom i manjim brojem drugih autora koji su se povremeno javljali. Smatrao sam da mi je dužnost pisati u korist muslimanskog (bošnjačkog) nacionalnog jedinstva, a protiv “ostajanja u prošlosti” odnosno utapanja u “anacionalnim koncepcijama”, kako je redakcija lista razumijevala intencije krugova čije su stavove izražavali *Tuzla list* i *Front slobode*. To nacionalno jedinstvo sam razumijevao kao aksiom opstanka Bošnjaka i Bosne i Hercegovine, a govor o muslimanskom odnosno bošnjačkom identitetu kao osnovnu polugu nacionalne motivacije i homogenizacije u neizvjesnim ratnim godinama. O tome su, na koncu, i pisali i govorili mnogi Bošnjaci tokom ratnog vremena, iskusniji i utjecajni od nas.

Kada danas razmišljam o tim napisima, sjetim se poleta, entuzijazma, tjeskobe, strahova, nadanja i drugih emocija i stanja jednog vremena koje je zadesilo našu generaciju. Ja sam tada imao 25 godina. Dok sam studirao orijentalistiku, nisam ni pomišljao da bih se ubrzo mogao baviti političkim novinarstvom. Iz današnje perspektive posmatrano, makar sam se najčešće klonio teških riječi, nikad ne bih napisao neke tekstove, u nekima bih bio oprezniji u biranju formulacija, a neke bih ponovo, u cijelosti, napisao i potpisao. Neki su kasnije istrgnuti iz konteksta unutartuzlanske političko-ideološke antagonizacije i dovođeni u vezu, pogrešno, sa mojim kasnijim političkim angažmanom. Danas, svejedno, izražavam žaljenje ako sam, a vjerujem da jesam, nekim svojim člancima ili formulacijama u njima izazvao nelagodu ili negativne emocije kod ljudi koji se nisu slagali s tim pisanjem.

Kolega Omerčić je korektno prenio gledišta muslimanskih intelektualnih krugova Tuzle o perspektivi i položaju Bosne i Hercegovine, premda su upravo moja stajališta, smatram neopravdano, stavljena u fokus autorovog razmatranja i navođenja. Poslije prvih višestranačkih izbora 1990. godine nastupilo

je komešanje i previranje starog i novog, sudarali su se ideje i projekti, identiteti i razlike, znanje i ambicije, bez mogućnosti sagledavanja konačnog ishoda i posljedica po živote ljudi na ovim prostorima. Čovjek je zatočenik vremena, reagira na procese i zbivanja u njemu i ostavlja trag o sebi i svojoj okolini. Zadaća je dolazećih generacije da te tragove pokuša shvatiti i protumačiti u duhu vremena i prilika koje su ostavile svoj pečat na njima.

PRISONERS OF TIME
– A COMMENTARY TO THE WORK OF EDIN OMERČIĆ
“Bosnia and Herzegovina in the Political Projection of Intellectual
Circles (1992-1995)”

Summary

In this commentary the author brings a few notes about the atmosphere that existed in Tuzla, on the eve of and during the aggression on Bosnia and Herzegovina, and provides some explanation that could serve the better understanding of the context and background of certain events, opinions and statements which marked the social and political life of Tuzla in the first half of the nineties. After the first multiparty elections in Yugoslavia in 1990 one could witness the commotion and turmoil of old and new, the clashing of ideas and projects, identities and differences, skills and ambitions, without the possibility of consideration of the final outcome and consequences of these movements for the lives of the people in this region. The author also expresses his personal reflections on some aspects of historical heritage and the realities of social life in Tuzla, as well as notes on political and intellectual developments in the city in which he himself participated.

Key words: Tuzla, Yugoslavia, JNA, Reformists, SDP, the Association of Bosnian Muslim intellectuals of Tuzla (UBMIT), war, society, politics

(Translated by the author)